IL-KELMA "TA" FL-ILSIEN MALTI

Fil-kelmtejn li sawwarna fuq "L-Ilsien Malti", ktibna: "Naħtieġu wkoll Grammatka li mhux biss turina kif għandna niktbu, iżda wkoll kif għandna nfissru bil-kliem il-ħsibijiet tagħna. Hawnhekk ukoll hemm bżonn li aħna nqabblu l-malti ma' l-ilsna li minnhom aktarx huwa ġej" (1).

Mhux dejjem ħafif tgħid minn fejn tkun ġejja kelma bħal ma sejrin naraw, billi mmorru nfittxu mnejn hija ġejja l-kelma TA, li xi wħud jiktbu: TAGħ (2).

TA hija *preposizzjoni* (3), jiġifieri li titqiegħed quddiem kelma oħra, u tfisser, il-biċċa l-kbira, il-jedd ta' xi ħadd fuq xi ħaġa; bħal mita ngħidu: "Id-dar *ta* Pawlu". TA tista' tiġi magħquda ma' l-artikulu: TAL-, u mal-pronomi: TIGħI, TIGħEK etċ. (4)

Din il-kelma TA, sa fejn nafu aħna, ma tinsabx fl-ilsna semîn l-oħra (5). Mita fil-għarbi, fis-sirjâk, fil-lhudi...wieħed irid ifisser il-jedd ta' wieħed fuq ħaġa, ma jgħidx TA, iżda għandhom sura oħra li tinsab ukoll fil-malti.

In-nom, fl-ilsna semîn, għandu żewġ għamliet. Jekk in-nom ikun għalih, jieħu l-artikulu u jiġi mqiegħed fl-*istât assolut*; jekk ikun qiegħed ma' ieħor, jitlef l-artikolu u jiġi mqiegħed *fl-istât kostrutt*. Mita ngħidu: "Is-salib il-kbir" u "Salib it-toroq", *Is-salib*, fl-ewwel qawl, huwa *fl-istât assolût*; fit-tieni huwa *kostrutt*. Fl-ilsna semîn, il-jedd fuq ħaġa, jiġi mfisser bl-*istat kostrutt*, imma fil-malti, nistgħu nfissruh ukoll, billi ngħidu: TA: "Id-dar ta Pawlu".

In-nom fl-*istât kostrutt*, mita huwa ta' sura mara (femminil), iżid (6) fuq il-għamla tiegħu fl-*istât assolut* l-ittra T. Għalhekk il-għarbi jgħid "al-muħabba" = L-imħabba, *stât assolut*, iżda "Muħabbatu (A)llahi" = Imħabba t'Alla, *stât kostrutt*.

Din is-sura sabiex infissru l-jedd, tinsab ukoll fil-malti flimkien ma' dik bit-TA:

(1) Ara "Il-Malti", 1926, faċċ. 42.

(2) A. E. Caruana, *Vocabolario della Lingua Maltese*, Malta 1903, p. 469.

(3) A. E. Caruana, loc. cit., isejħilha: *"segnacaso del genitivo"*.

(4) TIGħI hija TA bil-pronom magħha mehmuż: TA + I. Kif issir TIGħI naraw il-quddiem.

(5) Mita nsemmu l-ilsna semin ma nifhmux nitħaddtu ħlief minn l-ilsna l-kbar; bħall-għarbi, assîr, sirjak, feniċju, lhudi u mhux mid-djaletti.

(6) Ngħidu *iżid* biex niftehmu; il-għaliex in-nom ta' sura mara fil-għarbi għandu T fl-*istât assolut* ukoll, imma ma tinqarax *(Ta marbuta)*, iżda fl-*istat kostrutt* tinqara. Fil-lhudi, it-T li ma tinqarax, tinkiteb H.

Stât Assolut	*Stât Kostrutt*	TA
Sura	Suret in-nies	Is-sura tan-nies
Riħa	Riħet il-għana	Riħa tal-għana
Ħames	Ħamest it-tfal	—

Fis-sura raġel (maskil) l-ittra T ma tiġix miżjuda:

Stât Assolut	*Stât Kostrutt*	TA
Salib	Salib it-toroq	Is-salib tat-toroq
Tarf	Tarf il-mejda	It-tarf tal-mejda

Fil-malti tal-lum, il-għamla bit-TA qiegħda teqred *l-istat kostrutt*, li huwa ħaġa ewlinija ta' l-ilsna semin. Il-lum fis tisma': *Il-Ktieb ta Pawlu, il-ktieb tigħi*...iżda ma tismâx fis: Ktieb Pawlu, Ktibi...Mita aħna ninqdew bil-partiċella TA inkunu qegħdin inżidu għamla ġdida fil-malti, li kif għedna ma tinsabx fl-ilsna semin l-oħra. F'din il-għamla:

1. In-nom fl-*istât kostrutt* jgħaddi għall-*istât assolut* u jieħu l-artikulu: Ktieb Pawlu = *il-ktieb ta Pawlu.*
2. Tinħoloq kelma ġdida: TA.

Minn dan kullħadd jista' jara kif f'dil-ħaġa, il-malti jingħażel minn l-ilsna ħutu. Mnejn hija ġejja din il-firda?

Jekk aħna nduru ftit fuq l-ilsna neo-latini, l-iktar fuq it-taljan, aħna naraw li l-malti jaqbel f'din il-ħaġa magħhom. Tabilħaqq inħarsu ftit lejn dawn:

Taljan:	L'amore	di	Dio
Malti:	L-imħabba	ta	Alla
Għarbi:	Maħabbatu		(A)llahi

Minn dan wieħed jista' jara li l-malti għandu l-kliem semîn, għax fil-kliem jaqbel mal-għarbi, iżda l-ħsieb tiegħu ifissru bħalma jfissru t-taljan (neo-latin).

Din il-għamla tal-ħsieb neo-latina, fil-malti, kif għedna fuq, ma hix dejjem meħtieġa; il-malti, jista', wkoll ifisser dal-ħsieb bl-*istât kostrutt* bħal l-ilsna ħutu: "Imħabbat Alla" li aħna x'aktar niktbu: "Imħabba t'Alla".

Mela, il-malti, fuq l-ilsna neo-latini, jista' jfisser il-jedd bil-kelma TA. Mnejn hija ġejja din il-kelma? Jekk naslu nistgħu, sabiex ngħidu mnejn hija ġejja l-kelma TA, inkunu nistgħu, bla ebda xkiel, ngħidu kif għandha tinkiteb, jekk TA jew TAGħ (7).

Il-fehma tagħna hija li **TA** ġejja mit-**T** li fl-*istât kostrutt* tiżdied fis-sura mara (femminil), u minn l-A ta' l-artikulu. Il-malti jgħid: "Imħabba t'Alla", iżda billi tlifna l-ħoss semi fil-kitba, qegħdin naqsmu l-kliem ħażin, u taħt

(7) Xi wħud TAGħ jiktbuha TA'. Iżda għandna inkunu nafu li dawk kollha li jiktbu l-ilsna semin bil ħażż latin, taħt ' jifhmu ittra dgħajfa (hamża, alîf etc...) u taħt ' jifħmu Għ. Għalhekk *magħ* għandha tinkiteb MA ' u mhux MA ' u hekk ukoll il-kliem li joħrog b'Għ.

Filsna neo-latini ngħidu « nik ... it-teg*1"11! ftaħabba tAU la!!" LL'aartikkuh, n-iizl"ilZr V »'A1K bS umhux bl-I(8); għalhekk '« . lhudj)j/ VsS' ħ 11 l«enna saret "Kelba taS-'' a i '·Kdba . a«f d ,'ilsnB ne0-latini: "Il-kelba.2 ?,1«? ^rfthrllna li l-kelma TA, għandha twkjjg. f

U *Kull ħadd jafli l-liġi tax-xebh *(analoġija)*, hija ,.J ħafna kliem tqal, fl-ilsna kollha. Il-liġi ilfSsab fħafna kliem, l-iktar fl-imperfett £"? 3 Għ ieS aħna jidhrilna li TIGħl, TIGħEK eh

—

mar xebbah li ħerġin minn TA (10).

Aktarx xi ħadd jistaqsini jekk jiena naħsibx li J dna niktbu: 'Tmħabbat Alla" u mhux "imħabba *m* jew TII u mhux TIGħl.

Il-ħsieb tiegħi mahux li nati liġijiet għall-kitba J]-lsien malti, imma biss li nagħmel milli nista1 saW infisser xi kliem tqil. Kif inbagħad għandna niktbuhjaH seb kull ħadd kifirid! Hija ħaġa ħafifa u lijaraha h ħadd, lis-semin majgħidu qatt TA sabiex ifissru 1-jd: iżda huwa wkoll minnu li l-kelma TA tinsab imdalj sewwa fiknalti, li aktarx ħadha bxebh ta' l-ilsna neo-Wjj Malta tinsab fnofs il-Mediterran u kienet dejjem i Mj dija minn l-Orjent għal l-Oċċident; ħuwa xieraq KhBj malti jġib fih ukoll il-għaqda ta' l-ilsna ta l-OrjenNN l-Occzdent, tas-semin u tal-latini!

P. Serafin M. Zarb O P I

F'dan l-artikulu ġibna l-kliem *ta tiegħi*, fejn j j ktubin hekk biex manitbegħdux mit-Ta*'d *W* toJinihs-surCremonabiex, darboħra, iġib, fil riu milh qal hawn Patri Zarb. (N. tad-D.)

m xi

JKħid *bàb ħ,* r T 1i „n|-għarbi għandu ^A, fii-nmltJ VA s(iret

»Zh /^n,na-»-Malti jgħiS *bibJ qtitna....*

t«wna talTeh a -rA għax ma ri<*™x nigbdu flMfll " 1*lw" Kelraa LA m adehritilniex tajba.

, C | FN MALTI IL L ^ I L '

Fuq dak li kien kiteb Patri Serafin M Zarb fl ^ iftrġa taVMalti" ma naħsebx h bniedem bħal I ^ e h l ^ f.a!L li qara l-Vassalh u nbagħad il-ktieb taT ! (1) l aarkollox dawk il-kotba l-oħra (H m i k t S n l J S e m m Kma ħażm, għal dikh hi ortografija, juru dejjem :**xThi** *Inorfoloġija* tal-malti *mkellem)* ma satàx jagħżdTTlt U-djaletti u ilsna semm l-oħra l-zktarmil-lhudi *tx* **l-puS** ofialkemni fuqil-puniku *mkellem* ħadd majafxein M» nafux jekk Stumme huxtal-qawa ta' Brockelmann-nafu ivalidanta l-aħħar mita gie biex jifli d-djaletti semin u jxebahhom, għal clak li ħu malti, Liktar liqagħad fuq fl, *Gram: della hngua Maltese* (1827) ta1 M. A. Vassalli u fuqil- *Ualtesische Studien* (1904) ta' H. Stumme. Stumme, Professur (al-Għarbi fl-Università ta' Lipsja, u li qabel mà ġie hawn Malta kien dar it-Tripolitanja u t-Tuniżija u fela u kiteb fuq il-lsien għarbi mkellem f dawk l-artijiet, ma jidhirlix li kellu gfialfejn idum is-snin biex jara u jxebbah id-djalett malti ma' l-oħrajn tal-għarbi, Mix-xogħol li għamel jidher li fi ftit xhur ħa *minn fomm il-Maltin* iżjed minn oħrajn tà qablu, fosthom tagħna, Caruana u Preca, li għalkemm Maltin u flew kemm flew ma kellhomx il-ħmira li kellu Stumme. Stumme ma kitibx dawk il-ħrejjef u għanjiet li hu qagħad jisma' bis-sabar ta' *djalettologu* minn fomm in-nies tar-raħal biex jiġbor xi *Folk-lore*, bħalma għamel Patri Magri, imma biex ikollu *dokument* fuq kull kelma *mimugħa*, jifiiha fl-€- *timoloġija*, fll-ħoss ta' l-aċċent, tal-vokali u jqabbilha ma' oħrajn fi djaletti oħra tal-għarbi, tat-taljan u ta' *^m^:* It-traskiizzjoni tiegħu hija għalhekk iktazx *fonetika* milli hi *pammatikali.*

Dak li għamel hu għadu ma għamlu ebda barrani ħlief M-bogħod u qablu Bonelli fca' Uskola Orjentah ta **Bapa** Manghidx. li Stumme *&-etimoloġija* ta'xi ldiemma to« ^nc. Likien Malti u jaf il-għarbi daqsu, u xi ttit izjea minnu, it-taljan u l-isqalli, iktarx ma kienx jieħdu.

.f Fuq *Gesenius* għandna naħsbu bħalma ħasbu gfiorne i ffuh tżjed minnaT li għaż-żmien H għax fih i-aqwa ras.

qalJ V/- °. «rockelmann hu professur fl-Lniversità U ' ^ 3 ^ , 1 ;

hhtZl* ***h valetir et t'ntilite.* Cfr. ***l'recis tle LW»*** ***H*** ***™°pos des Trcutucteurs*** p. II.

I